

Rıfat ARAZ, “*Aşık Veysel’in Şiirinde Dinî ve Tasavvufî Temayüller*”, Berceste Aylık Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, Şubat 2008, Yıl 7, Sayı 68, s. 28-33.

AŞIK VEYSEL’İN ŞİİRİNDE DİNÎ VE TASAVVUFÎ TEMAYÜLLER...

Dr. Rıfat ARAZ

Şair-Yazar

Özet:

Bu çalışmada, Aşık Veysel’in derin muhtevaya sahip olan bir kısım dinî-tasavvufî şiirlerinden hareketle hayata bakışı ve dünya görüşü ortaya konulmuş, sevgi ve aşk yaklaşımlarına işaret edilmiştir. Bir şairin eseri, o şairin kimlik ve kişiliğini; duygu, düşünce ve inanç dünyasını elbetteki yansıtır. Ancak, şairin iç dünyasını ve hayat felsefesini yansıtan bir eserinden O’nun, duygu ve düşüncelerini yine O’nun duyduğu ve idrâk ettiği şekliyle almak, anlamak ve değerlendirmek oldukça zor bir iştir.

Veysel samimi bir Müslüman; insanı, tabiatı ve kâinatı anlatan içli bir halk şairidir. Hâl böyle olmakla birlikte, O’nun özellikle tasavvuf anlayışını ortaya koyan şiirlerinde vahdet-i vücût inancını yansıtan söyleyiş özelliklerinin yanında, panteizm prensiplerini terennüm eden ifade hususiyetlerine de rastlanır.

Anahtar kelimeler:

Veysel’in şiirinde, din, ahlâk, hikmet, tasavvuf, vahdet-i vücût, panteizm ve ilkeleri, varlık, Tanrı, insan, tabiat, eşya, kâinat.

Aşık Veysel’in doğduğu, yaşadığı kimlik ve kişiliğini bulduğu çevrenin dinî meselelere bakış tarzı, bunları yaşama ve değerlendirme biçimleri Veysel’i de etkilemiş, O’nun bu bahse konu dinî, ahlâkî unsurları sahiplenmesine büyük ölçüde sebebiyet vermiştir. Ancak O, bu ve benzeri konularda hiçbir zaman katı davranmamış, ayrımcı olmamıştır. Elbetteki insanın yetişmesinde, şahsiyetinin belirlenmesinde ve hayat görüşünün netleşmesinde yaşadığı zaman ve çevre son derece mühimdir.

Veysel’in, yedi yaşından itibaren geçirdiği bir hastalık ve kaza sonucu gözlerinin görmemesi; yaşadığı çevrede o günkü sağlık, ulaşım ve sosyo-ekonomik gibi şartlardan kaynaklanan bir kısım imkânsızlıklar; fizikî eksikliğinden ötürü Birinci Dünya Savaşı’na katılamayıp çok önemsedığı vatan borcunu yerine getirememesi; annesini, babasını ve iki çocuğunu kaybetmesi; keza, birinci eşinin başka bir kişiyle kaçması gibi acı ve sıkıntılı olaylar Veysel’i, psikolojik yalnızlığın içine itmiş, O’nun bir bakıma hayat görüşünü belirleyen faktörler olarak şiirlerine yerli, millî, sade, içli ve samimi birer söyleyiş olarak yansımıştır.

Veysel; ailesinin, yakın çevresinin ve içinde yaşadığı topluluğun Alevîlik görüş ve düşüncesinde olmasına rağmen, hiçbir zaman alevî sünî gibi bir ayrımcılık taassubuna düşmemiştir. “İnsanlık Davası” başlığını taşıyan şiirinde:

*Şu âlemi yaratan bir
Odur külli şeye kadir
Alevi Sünnilik nedir
Menfaattir varvarası*

şeklinde görüş, düşünce ve inanış serdederek bu milletin; her şeye kadir olan ve cümle âlemi yaratan Allah'ın bir olduğuna inandığını söyler. Bu temel inancı görmezden gelip toplum içinde tefrika çıkaranların, bu tutum ve davranışlarının temelinde menfaat duygusunun yattığını; maddî bir çıkarın gözetildiğini ileri sürerek, içinde yaşadığı toplumu sevgi ve hoşgörü yaklaşımlarıyla birleştirici olmaya çağırır. Veysel, bu duygu ve tasavvurlarıyla birliğimizin, dirliğimizin korunup, yaşatılmasında önemli bir görev ve sorumluluk üstlenmiştir. Şair, aynı şiirde geçen:

*Allah bir Peygamber hak
Rabbülâlemindir mutlak
Senlik benlik nedir bırak
Söyleyim geldi sırası*

ifadelerinde, en mütekâmil bir din hüviyetine sahip olan İslâmiyet'in, imân esaslarından, Allah'a ve peygâmlere imân etmeyi tebliğ, telkin ve tastik ederken, eşi ve benzeri olamayan Allah'ın, âlemlerin mutlak Rabbi olduğunu, bu temel âkideye bütün Müslümanların aynı şekilde inanıp teslimiyet gösterdiklerini terennüm eder. Hâl böyleyken: “*Senlik benlik*” davasında olup “mezhep, meşrep, görüş, dil, ırk, sen, ben” gibi ayrıcalıkları doğuranların bu tutum ve davranışlarının ilâhi ahlâka, insan fitratına ve insanlığın sevgi anlayışına sığmadığı/ sığmayacağı hakikatini vurgular. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi engin bir hoşgörüyü, derin bir insanlık sevgisine sahip olan Veysel, toplumun “*senlik benlik*” davasından kurtulma çaresini, milletin sahip olduğu imân akidesine sarılmakta görür. “*Senlik benlik*” denilerek ileri sürülen ve esasa taalluk etmeyen her türlü mes'elenin cemiyetin geri kalmışlık sebebi olduğunu ileri sürerek bu işi yapanları ve yaptırınları şiddetle kınar. Veysel, bu görüş ve telakkilerinde son derecede haklıdır. Bugün İslâm âlemini içten içe kemiren ve yabancı güçlerin de en önemli psikolojik silahı hâline gelen bu türden toplumsal sancılar, Filistin ve Irak'ta kardeş kanının akmasına sebebiyet veren âmillerin başında gelmektedir. Veysel aynı şiirin bir bölümünde:

*Cümle canlı hep topraktan
Var olmuşuz emir Hakk'dan
Rahmet dile sen Allah'tan
Tükenmez rahmet deryası*

diyerek, Allah'ın emriyle insanoğlu dahil bütün canlıların topraktan yaratıldığı inancına işaret etmiş; kişiye düşen görevin, kendisini topraktan var eden Allah'tan, O'nun o sonsuz ve sınırsız olan rahmetini ve merhametini istemesi olduğunu belirtmiştir. Yaratılışa, dinî-tasavvufî bir zaviyeden bakan Veysel, bir yandan Allah'ın rahmetini bitmez, tükenmez bir deryâyâ teşbih eder, bir yandan da El- Â'raf,7/156. âyetinde geçen:“...râhmetim ise her şeyi kaplamıştır...” hükmüne telmih sanatı yapar.

Kendi bahtını, kaderden ayrı tasavvur eden, bu itibarla da hem “baht”ını hem de “kader”i teşhis sanatıyla şahıslandıran Veysel'i;

*Neler yaptı bana kader
Uyansana kara bahtım
Yel değdikçe erir gider
Karşı dağda kara bahtım.*

mısralarında, bazen kaderden şikayet eder ve umutsuz bir hâlde; bazen de bir hikmet arayışının içinde buluruz. Bir halk irfânının derinliğiyle Veysel, Allah'ın kendisine verdiği cüzî iradeyi kendisinin “kara bahtı” olarak nitelendirir; olup biten her türlü işte kendi irâdesinin etkili

olduğunun idrâkiyle ona, “kaderin” yapıp ettikleri karşısında: “*uyansana!..*” ikazını ve ihtarını yapar. Veysel, kendisine verilen bu cüzî iradeyle bir ömür boyunca neleri yapacağı ve neleri yapmayacağı hususunun küllî irade sahibi olan Allah tarafından önceden bilindiğinin idrâk ve inancı içindedir.

İlâhî bir kuvvet ve kudretin mevcûdiyetine inanılmaktan kaynaklanan dinî, ahlâkî, tasavvufî duygu ve telakkiler, kişiye has olan bir yaşantının sonucunda ortaya çıkan manevî değerler ve ahlâkî disiplinlerdir. Veysel’i derinden etkileyen, onun kimlik ve kişilik bulmasını, aydınlanıp olgunlaşmasını ve bir bakıma kendisini aşmasını sağlayan bu dinî ve tasavvufî temayüllerin yaşanılmasından elde edilen manevî tecrübe, Veysel’in bir takım şiirlerine de dinî ve ahlâkî bir duyarlılık biçimiyle yansımıştır. Biyolojik eksikliğinden ve yaşadığı hayatın sıkıntılarından ötürü bir kısım duygularla psikolojik gerilimler yaşayan Veysel’in, iç olgunluğa ve içten gelen bir söyleyiş güzelliğine erişmesindeki hikmet, Allah’a beslediği samimi bir sevginin ve kalbî bir teslimiyetin tabîî bir sonucudur. “Toprak” başlığını taşıyan şiirinde geçen:

*Karnın yardım kazmayınan, belinen,
Yüzün yırttım tırnağınan, elinen;
Gene beni karşıladı gülünen,
Benim sâdik yârim kara topraktır.*¹

tarzındaki söyleyişte Veysel, bir yanda gerçek manâda toprağın işlenmesiyle, ona gereken emeğin verilmesi ve ihtimamın gösterilmesiyle verimin artacağı hakikatini dile getirir; diğer yandan da teşhis sanatıyla şahıslandırdığı toprağın karnını yarmak ve yüzünü yırtmakla ona yaptığı kötülüğe rağmen onun, kendisini yine gül ile karşıladığını ifade eder. Bu dörtlükte şair, kötülüğe karşı iyilikle mukabelede bulunmak gibi son derece güzel olan bir ahlâkî prensibimize işaret ediyor. Nitekim Cenab-ı Allah, Fussilet, 41/34-36. âyetlerinde: “*İyilikle kötülük bir olmaz. O halde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın seninle arasında düşmanlık olan kişi candan sıcak bir dost oluvermiş. Amma kötülüğe karşı iyilik hasleti ancak sabredenlerin kârıdır; faziletten yana nasibi bol olanların kârıdır. Eğer şeytandan gelen bir vesvese seni dürterse hemen Allah’a sığın çünkü O, her şeyi işitir, her şeyi mükemmel tarzda bilir.*” buyurarak, kötülük yapanlara karşı iyilikle mukabele edilmesinin faziletine işaret eder. Yine aynı şiirde geçen ve;

*Dileğin varise iste Allah’tan,
Almak için uzak gitme topraktan;
Cömertlik toprağa verilmiş Hakk’tan,
Benim sâdik yârim kara topraktır*

tarzında terennüm edilen söyleyişte Veysel, kişinin mevcut dileğini Allah’tan istemesini; toprakta görülen cömertliğin ona yine Allah’tan verildiğini; toprağın insanlara bahşettiği sayısız nimetlerin asıl kaynağının Allah olduğunu belirtir. Özellikle aynı şiirin:

Toprağa bakarsam dua alırım

mısraı dinî, ahlâkî ve tasavvufî duyarlılığın nihâyetinde ortaya çıkan bir söyleyiş güzelliğidir. Toprağa bakmak; onun üzerinde derinden derine tefekkür etmek; onu işlemek; ondan mahsûl elde etmek; hattâ elde edilen mahsûlden yararlananların buna sebep olanlara yaptıkları ve yapacakları dualar bir yana; toprakta yetişen, yeşeren ve hayatini devam ettiren bütün

¹) Rauf MUTLUAY, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Milliyet Yayınları, 1972, s.351.

mahlûkatın, bu ameliyeye sebep olanlara dua etmeleri tasavvurunun ortaya koyduğu anlam derinliği ne kadar güzeldir... Şairin, “Uyan Bu Gafletten” başlıklı şiirinde geçen:

*Destekle fakiri okut yetimi,
Bu hayırlar dinimizce kötü mü?
İdrâk eyle hidrojeni, atomu,
Uyan bu gafletten uyuma yurттаş*

dörtlülüğü, toplum nezdindeki yardımlaşma ve dayanışma duygularının önemini belirten; idrâk etmenin, okumanın, çalışmanın ve asrın bilim ve teknolojisinden yararlanmanın gerekliliğini ortaya koyan ve bu değerleri sürekli teşvik eden dinî, ahlâkî mahiyette didaktik öğütlerdir. Cehaletin, tembelliğin, gaflet ve miskinliğin daima karşısında olup; okumaya, öğrenmeye, ilme ve bilgiye son derece önem veren dinimizde ilk emir “Oku” olmuştur. Alâk, 96/1 âyetinde: “*Yaratan Rabbinin adıyla oku*” ; Tâ-hâ, 20 /114 âyetinde: “*De ki : Rabbim ! İlmimi arttır.*” Zümer suresi,39/ 9 âyetinde: “*De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?*” gibi ilahi emirler, Veysel’i de etkilemiş; O’nun, toplumda okuma imkânından mahrum olan yetimin okutulmasını, fakirin korunup desteklenmesini isteme sebebi olmuştur. Veysel’in ifadesiyle dinimizce de kötü olmayan bu hayırlar; sosyal refahımızı artıran, içtimaî dayanışmamızı ve yardımlaşmamızı canlı tutan dinî ve âhlakî değerlerimizdir.²

Veysel, “Saklarım Gözümde Güzelliğini” başlıklı şiirinde:

*Saklarım gözümde güzelliğini,
Her neye bakarsam sen varsın orda.
Kalbimde gizlerim muhabbetini,
Koymam yabancıya sen varsın orda.*

demek suretiyle Allah’ın eşsiz ve benzersiz güzelliğini gözlerinde, muhabbetini ise kalbinde sakladığını ileri sürerek, âlem-i ervâhta Allah’a verilen ikrâra ait İslâmî inanişâ telmihte bulunur. İnsanın duygu, his hayal ve düşüncelerini etkileyen, onu belli bir yana yönlendiren kalptir, gönüldür. Kalbine ilâhî varlığa ait aşk estetiğini ve ilhamını sindiren insan, bu ilâhî mekânda ağyara kesinlikle yer vermez. Muhabbetin asıl membaı olan gönül, aynı zamanda nazargâh-ı ilâhîdir. Orada, insana şahdamarından daha yakın bir mesafede bulunan Allah’tan³ başka hiçbir varlığa yer vermeyen Veysel: “*Her neye bakarsam sen varsın orda*” diyerek iç âlemiyle birlikte dışa da yönelir; içte ve dışta baktığı, gördüğü her şeyde, her nesnede Allah’ı sezinler; O’na duyduğu samimi ve derin iştiyâkını sevgiyle, samimiyetle ve muhâbbetle terennüm eder. Aşk hayranlığı içinde bulunan gönül, nereye dönerse dönsün, hangi varlığa bakarsa baksın sadece O’nun kuvvet, kudret ve hikmetini görür; o kuvvet ve kudretin kendisini ihata eden cilvelerine şahit olur. Zirâ, el-Bakara, 2/115. âyetinde: “*Doğu da batı da Allah’ındır. Nereye dönerseniz dönün Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır...*” buyurulmaktadır. Veysel aynı şiirde;

*Mevcudatta olan kudreti kuvvet,
Senden hâsıl oldu sen verdin hayat;
Yoktur senden başka ilanihayat,
İnanıp kanmışım sen varsın orda.*

²)Zâriyât, 51/19: “*Mallarında, ihtiyacını açan ve yoksul durumda bulunan için bir hak olduğunu kabul ederlerdi*” ; El-Mâûn,107/ 2,3: “*işte o, yetimi itip kakar; yoksulu doyurmağa teşvik etmez*”

³)Kâf, 50/16: “*Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız*”

ifadesiyle, mevcudatta görülen kuvvet ve kudretin bizzat Cenab-ı Allah tarafından verildiğine, hayatın da yine Allah tarafından tayin edildiğine işaret eder. Allah'tan başka ezeli ve ebedî bir varlığın bulunmadığına inanan, buna samimiyetle imân eden şair; her yerde, her nesnede Allah'ın kuvvet ve kudretini tefekkür ederken, bu eşsiz yaratılışın akılla izah edilemeyeceği hakikati karşısında Allah'a gönül kapılarını açar; O'na, O'nun "*ilanihâyât*" oluşu karşısında teslimiyet gösterir.

Esasen insanın bu dünyaya geliş sebebi, kulluk içinde olup Allah'ın varlığını, birliğini tanımak, olgunlaşmak ve tekrar O'na dönmektir. Şair özellikle: "*Yoktur senden başka ilanihayat / İnanıp kanmışım sen varsın orda.*" mısralarının mânâsında; Kasas,28/88 âyetindeki: "*O'nun (Allah'ın) zâtından başka her şey yok olucudur.*" hükmü ile Rahman,55/26,27 âyetlerinde geçen: "*Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacak; ancak azamet ve ikram sâhibi Râbbinin zâtı bâki kalacak*" hükümlerine telmih yapmıştır. Veysel'in yine aynı şiirinde geçen:

*Çeşitli çiçekler yeşil yapraklar
İrenkler içinde nakşını saklar
Karanlık geceler aydın şafaklar
Uyanır cümlâlem sen varsın orda*

ifadeleriyle de dış âlemden gördüğü muhtelif çiçeklerin, farklı renk ve şekillerdeki yaprakların, gecelerin, şafakların velhasıl bütün bir âlemin mutlak sahibinin Allah olduğunu ileri sürerek O'nun tecellilerini insanda, tabiatta ve kâinatta var olan soyut, somut her şeyde görür. Veysel, Allah'ın tecellilerine ait dış âlemlerle alâkalı bu yaklaşımları serdederken "*Aşkın Beni*" başlıklı şiirinde dış âlemlerle birlikte iç döner:

*Benim ile gezdin beni arattın
Beraber oturup beraber yattın
Türlü türlü güllerinden koklattın
Aşık ettin güle bülbül kuşunu*

şeklinde geçen ifadelerinde, Allah'ı kastederek söylediği: "*Benim ile gezdin beni arattın/ Beraber oturup beraber yattın*" söyleyişi Allah'ın insanda ve fakat insandan ayrı bir varlık olduğu fikrini çağrıştırmaktadır. Çünkü bütün bir kâinatı yoktan var eden Allah, Bakara Sûresi, 2/255 âyetinde şöyle buyurmaktadır: "*Allah, kendinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O Hayy ve Kayyumdur. Kendisini ne uyku yakalar ne de uyuklama.*" Aynı şiirin son dördümlüğünde geçen:

*Her millete birer yüzden göründün
Kendini sakladın sardın sarındın
Bu dünyayı sen yarattın girindin
Her nesnede gösterirsin nakşını.*

söyleyişindeki tasavvufî duyuş ve düşünüşte, Allah'ın her varlıkta birer yüzden tecelli ettiği fikrini görüyoruz. Kâinatı yoktan var eden, yarattığı cümle mahlûkatta kendi sıfatlarının, hikmetinin, kuvvet ve kudretinin cilvelerini gösteren Allah; kendi zâtını gizlemiş, milletleri de bir birleriyle daha iyi bilişip tanışmaları için kavim kavim yaratmıştır.⁴ Allah; aklın, idrâk ve iz'ânın alamayacağı niteliklere sahip, eşinin ve benzerinin olmadığı, ezeli, ebedî, zahir ve bâtın olduğu, bunları; insanda, tabiatta, kâinatta ve mevcut olan her bir nesne ile vukua gelen her bir hadisede göstermesi bakımından açık; ilâhî zâtının ise duyu organlarımızla idrâk ve ihata

⁴) **Hucurât,49/13:** "*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstün olanınız, O'ndan en çok korkmanızdır. Şüphesiz Allah bilendir, haberi olanıdır.*"

edilememesi bakımından da son derece gizlidir. Allah'ın bu hikmet ve hakikatini Veysel : “Kendini sakladın sardın sarındın” mısraı ile “Her nesnede gösterirsin nakşını” mısrasında açıkça ortaya koyar.

Mevlânâ'dan sonra oğlu Sultan Veled tarafından sistemleştirilen Mevlevilikte, semâ esnasındaki derûnî âhengin gönüllere dökülmesini sağlayan ‘ney’in sembolleştirildiği görülür.

*Dinle neyden ki şikâyet ediyor
Ayrılıkları hikâyet ediyor.*

Neyin ızdırap veren, elem dolu bu yakıcı inleyişi, ayrılıkları hikâyet etmesinden ve asıl vatanından koparılıp alınmasından ötürüdür. Ney, tabiri caizse sevgilinin diyârından ayrı kaldığı için bu ayrılıktan şikâyet etmekte, ona dönmek için inlemektedir. Garip bir kul hükmünde olan insan da kulluk borcunu müteakip el-Bakara, 2/156 âyetinde geçen: “Hiç şüphe yok ki biz, Allâh içiniz ve muhakkak O'na döndürüleceğiz!..” hükmü gereğince Allah'a beslediği derin hasret, muhabbet ve iştiyâkın sonunda O'na döndürülecektir.

Mevlevilikte ‘muhabbet’ diğer bir ifadeyle ‘aşk’, nasıl ki ney aracılığıyla duyurulmaktadır; bunun gibi Veysel de “Sazıma” başlıklı şiirinde teşhis sanatıyla kişileştirdiği sazına:

*Ben gidersem sazım sen kal dünyada,
Gizli sırlarımı âşikâr etme.
Lâl olsun dillerin söyleme yâd'a;
Garip bülbül gibi âh u zâr etme.⁵*

diyerek ona seslenir. Sazına, aşka dair anlattığı bir takım sırlarını aşikâr etmemesini; bu sırlarını yabancılara söylememesini; lâl olmasını, konuşmamasını vasiyet ederek bir bakıma ‘ney’ de gördüğümüz yapı ve fonksiyonları sazına yükleyip ona kutsiyet verir.⁶ Veysel’in aynı şiirin son dörtlüğünde geçen:

*Sen petek misali, Veysel de arı,
İnleşir beraber yapardık balı*

söyleyişi, halkın içinde yetişmiş bir Halk Ulu’sunun, derin irfânını gösteren millî, yerli, saf ve içli terennümlerdir.

Ancak, Veysel’in islâmî duyarlılık içinde Allah'a beslediği bu saf ve samimi çağrışımlar, her zaman aynı şekliyle devam etmez. O’ndaki bu islâmî değerler, ahlâkî ve tasavvufî duyarlılık yaşadığı hâl içinde yerini zaman zaman panteist prensiplere yahut da vahdet-i vücût anlayışından beslenen felsefî disiplinlere bırakır. Veysel’in:

*Zâhir bâtın her irenkte görünür
Gâhi doğar amma Gâhi dolunur
Nerde baksan orda hazır bulunur
Kim demiş hakkında lâmekân oldu⁷*

⁵) Rauf MUTLUAY, a.g.e., s.358.

⁶) Ahmet KABAKLI, *Şiir İncelemeleri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.263,264.

⁷) *Dostlar Beni Hatırlasın*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Edebiyat Dizisi, 21, Ankara 1970,s.19.

tarzında ileri sürdüğü inanç ve telakkiler, O'nun benliğine sirayet eden panteist veya vahdet-i vücût anlayışının bir tezahürü olsa gerek.

Varlığı kendinden olan, başka bir varlığın var etmesiyle var olmaktan uzak bulunan; zamandan ve mekândan münezze, ezeli ve ebedî olan Cenâb-ı Allah, aynı zamanda hem “zâhir” hem de “bâtın”dır. O'nun, 99 isimlerinde geçen “Zâhir” ismi: “1- Varlığını ve birliğini belgeleyen birçok delilin bulunması açısından âşikâr, apaçık. 2- Rabb oluşunun ve birliğinin apaçık huccetleri yanında, etkisi her varlıkta gözlenen sonsuz kudreti sebebiyle her şeyin üstünde olan, tek gâlib. 3- Kendisine inanan kullarının bakış ve düşüncelerinde âşikâr olan.” anlamlarına gelmektedir ki bununla ilgili Âl-i İmrân, 3/190,191.âyetlerde: “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akl-ı selim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! sen bunu boşuna yaratmadın. seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!”; Allah'ın “Bâtın” ismi ise: “1- Zâtının görülmemesi ve mâhiyetinin bilinmemesi açısından gizli. 2- Kendisine inanmayanların bakış ve düşüncelerinden gizlenen. 3- Her şeyin içine nüfuz eden, her şeye her şeyden daha yakın olan.” manâlarına gelmektedir ki ilgili En'âm Sûresinin 102-104. âyetlerinde: “İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir (güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur). gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır. (Doğrusu) size Rabbiniz tarafından basiretler (idrak kabiliyeti) verilmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendisine, kim de kör olursa zararı kendinedir. Ben üzerinize bekçi değilim.” buyurulmaktadır.

Tasavvufi duyuş ve düşünüş sisteminin bünyesinde hayatiyetini devam ettiren vahdet-i vücût anlayışı, bazı hâllerde panteist düşüncelere de kapı aralar. Bu düşüncenin esası, Tanrı ile kâinatı bir ve aynı kabul eden felsefî fikir ve ilkelerden ibarettir. “Bu felsefî düşünceye göre: “Gerçekte varlık, Tanrı'dan ibarettir; canlı ve cansız öteki varlıklar Tanrının güzelliğini ve varlığını yansıtan ve fakat Tanrı'dan da ayrı olmayan nesnelere.”⁸ Diğer bir ifadeyle “tüm tanrıçılık” demek olan panteizm düşüncesine göre Tanrı'nın kâinattan ayrı ve bağımsız bir varlığı bulunmamaktadır. “Tanrı'nın kâinatta tecelli ettiği fikri”⁹ Veysel'in bu dörtlüğündeki her dört mısradaki kendisini açıkça ortaya koyar.

Ancak, Veysel'in ileri sürdüğü bu duyuş ve düşünüşünde Tanrı'nın kuvvet, kudret ve hikmetinin insanda, eşyada ve tabiatta tecellisinden ziyâde, zamandan ve mekândan münezze olan, insan sezgisinin, idrâk ve ihatasının çok çok üzerinde olup izâhı mümkün görülmeyen Cenâb-ı Hakk'ın zâtının ve isimlerinin tecellilerini eşyaya, yahut insana hamletmek islamî akideyle ne derecede bağdaşır?..

Veysel: “Zâhir bâtın her irenkte görünür” diyerek Allah'ın 99 esmasından olan “Zâhir” ve “Bâtın” isimlerinin her renkte görüldüğünü söylemekle kalmaz; “Gâhi doğar amma Gâhi dolunur” diyerek de İhlâs, 112/1-4. âyetlerinde geçen: “De ki: O Allah birdir. Allah sameddir. O doğmamış ve doğrulmamıştır. Hiçbir şey O'na eş ya da denk değildir” ilâhi hükmüne de ters düşer. Bu ve benzeri meselelerde bütün inananların özellikle de tasavvuf vadisindeki şairlerin Bakara, 2/3. âyetinde geçen: “O mü'minler gaybe inanırlar” hükmüne teslim olmaları en doğru bir yaklaşım olsa gerek. Zira En'âm, 6/103. âyetinde buyurulduğu gibi: “Gözler, bakışlar, basarlar, O'nu idrak edemez ama O, bütün gözleri ve bakışları idrak eder, ihata eder.”

⁸) Prof.Dr. İbrahim AGÂH ÇUBUKÇU, **Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No:174, Ankara 1986, s.5.

⁹) Mehmet KAPLAN, **Cumhuriyet Devri Türk Şiiri**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975, s.413.

Allah'ın, en güzel biçimde ve eşref-i mahlûkat olarak yarattığı insan yaratılış, duyuş ve sezış itibariyle diğer mahlûkattan ne kadar farklı ve ne kadar güçlü olsa da yine Allah'ın zâtını görmekten, O'nu hakkıyla idrâk ve ihata etmekten âcizdir. Bununla birlikte Kıyâmet, 75/23,24 âyetlerinde buyurulan: “*Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parılayacaktır. (O'nlara) Rablerine bakacaklar (O'nu görecekler)dir.*” hükmü esas alınarak, Allah'ın ahiret âleminde bir kısım hakikat ehli tarafından görüleceğine dair görüşler ileri sürülmüş, ima ve telmihlerde bulunulmuştur.¹⁰ Şair;

*Veysel'i söyleten sen oldun mutlak
Gezer daldan dala yorulur ahmak
Sen ağaç misali biz dalda yaprak
Meyva çekirdeksin sen varsın orda¹¹*

sözleriyle bir yandan kişiye dil verenin, onu konuşturanın yine Allah olduğunu İslâmî bir ölçü ve duyarlılıkla belirtirken, diğer yandan da O'nun varlığını; “ağaç”, “meyve” ve “çekirdek” şeklinde nazara vererek İslâm dininin kabul edemeyeceği bir söyleyişin içine girer.

Bir bakıma gönül gözüyle kâinatı müşahede eden Veysel'in, bulunduğu her yerde ve baktığı her nesnede Allah'ın varlığını kudret, kuvvet ve hikmet itibariyle sezinlemesinde hiçbir beis yoktur. Ancak, özellikle son dörtlükte çiçek, ağaç ve toprak gibi tabiat unsurlarına sıkı sıkıya bağlı olan bir şairin; “*Sen ağaç misâli biz dalda yaprak*”, “*Meyva çekirdeksin sen varsın orda*” benzetmelerinde Tanrı'yı ‘ağaç, meyve, çekirdek’; insanları da o ağacın yaprakları olarak tasavvur etmesi oldukça manidardır. Yaprak, dal, meyve, çekirdek ağaçta olan ve ağaçla bütünleşen parçalar olup bir bakıma ağaçtan farklı unsurlar değildir. Veysel'i bu bakış ve algılayış biçimiyle bazen: “*Lâ mevcude illâ hu*” yâni “*Ondan başka varlık yoktur.*” diyen Muhyiddin İbn Arabî'nin vahdet-i vücût anlayışında¹²; bazen de; “*kâinatta meydana gelen bütün olaylar, tavir ve davranışlar Tanrı'nın hareketleridir; hâtta insan da Tanrı'nın bir parçasıdır*” diyen panteist düşüncesinin içinde buluyoruz. Bu duyuş ve düşünceler Veysel'in “*Aslıma Karışıp Toprak Olunca*” başlığını taşıyan şiirinin: “*Ne zaman toprakla birleşir cismim / Cümle mahlûk ile bir olur ismim*”¹³ mısralarında çok daha belirgindir.

Esasen eşsiz ve benzersiz olan Allah, yaratmış olduğu varlıkların hiç birine benzemediği gibi, yarattığı varlıklarda görülen farklı şekil, renk, cisim, boyut ile de nitelendirilemez. Veysel'in “*Aşkın Beni*” başlığını taşıyan şiirinin son dörtlüğündeki:

*Görenlere açık körlere gizli
Kimine göründün oruç namazlı
Veysel'e göründün cilveli nazlı
Tutan bırakır mı senin peşini.*

ifadeleri, ilâhî varlığın insan, eşya ve mevcut mahlûkat üzerindeki tecellisi, panteist felsefenin yahut da vahdet-i vücût düşüncesinin bir tezahürüdür. Özellikle: “*Veysel'e göründün cilveli nazlı*” mısraının ince ve derin anlamında yatan ilahî varlığın insandaki ancak, insana has olan görüntüsünü, Yard. Doç. Dr. Halil Apaydın: “*İlahi varlığın türlü türlü görüldüğü fenomeni, aynı zamanda İlahi Zat'ın sıfatları olarak da değerlendirilebilir.*” şeklinde değerlendiriyorsa da

¹⁰)Doç.Dr. Hayrani ALTINTAŞ, **Tasavvuf Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No:171, Ankara 1986, s.15.

¹¹)**Dostlar Beni Hatırlasın**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Edebiyat Dizisi, 21, Ankara 1970, s. 201-203.

¹²)Daha geniş bilgi için Bkz. Doç.Dr. Hayrani ALTINTAŞ, **Tasavvuf Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No:171, Ankara 1986, s.95-106.

¹³)Rauf MUTLUAY, **a.g.e.**, s.348.

bunu, o şekilde anlamak ve değerlendirmek bana göre kâbil değildir. Halil Apaydın'ın: “*Veysel kendi İlahi aşk arayışını ve kendisindeki görünümünü “cilveli ve nazlı” biçiminde niteleyerek, bir bakıma farklı ve zengin bir içselleştirme ile birleştirmektedir.*”¹⁴ tarzındaki değerlendirmesinde anlama farklı bir zaviyeden yaklaşmıştır. “*Cilveli ve nazlı*” sıfatlarını ilahi Varlık'ın zatına hamletmek, bunu ilahi aşk arayışının kişideki görünümü olarak nitelendirmek bana göre oldukça zordur. Zirâ “*cilveli ve nazlı*” sıfatları beşerî aşkta; “şuh, fettan, hoppa, şımarık” olan ve bizzat bu şekilde görünüp davrandıkları için bu sıfatlarla nitelendirilen beşerî sevgililer için kullanılmış, kabul görmüş ve esasa taalluk eden ifadelerdir.

Aşık Veysel'in üzerinde çalıştığımız şiirlerinde tespit ettiğimiz dinî motifler, tasavvufî duyuş ve düşünceler, O'ndaki dünya görüşünün ve yaşantısının tabîî bir sonucudur. Özellikle duygulara hitap eden bir takım iç ve dış hadiselerle ait algılamalar, Veysel'in farklı zamanlarda farklı duygu ve düşüncelerin içine girmesine sebebiyet vermiştir.

¹⁴ Halil APAYDIN, *Aşık Veysel ŞATIROĞLU'nda Dinî Tecrübe*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, V (2005) Sayı: 3, s. 184.